

10. Είπομεν, ὅτι ἡ λογικὴ διάκρισις τῶν ἐπιστημῶν δὲν συμπίπτει πρὸς τὴν πραγματικὴν, δηλαδὴ οὐσιαστικὴν διάκρισιν αὐτῶν. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι λογικῶς εἶναι δυνατὴ οὐχὶ μόνον γενικευτικὴ ἔρευνα τῆς φύσεως (τοῦ ἀπλῶς πραγματικοῦ) καὶ εἰδικευτικὴ ἔρευνα τῆς ἱστορίας (τῆς μικτῆς πραγματικότητος), ἀλλὰ καὶ εἰδικευτικὴ (ἃς εἴπωμεν : ἱστορικὴ) ἔρευνα τῆς φύσεως καὶ γενικευτικὴ (ἃς εἴπωμεν : φυσικοεπιστημονικὴ) ἔρευνα τῆς ἱστορίας. Ἐν ᾧ ὁμοίως τοῦτο, ἐξ ἐπόψεως λογικῆς, εἶναι γενικῶς δυνατόν, ἐξ ἐπόψεως πραγματικῆς εἶναι μόνον ἐπὶ μέρους δυνατόν. Ἐξηγούμεθα :

Ἡ εἰδικευτικὴ ἔρευνα, εἰάν δὲν θέλη νὰ εἶναι ἀπλῶς περιγραφικὴ καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐστερημένη καθαρῶς ἐπιστημονικοῦ χαρακτῆρος, δὲν εἶναι δυνατὴ εἰ μὴ μόνον ἐκεῖ ὅπου τὸ ἀτομικόν, τὸ ὁποῖον ὡς τοιοῦτον ζητεῖ αὕτη νὰ συλλάβῃ, εἶναι δυνατόν νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ἀπλῶς πραγματικῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ — ὑποστάσεως ἐπιδεχομένης ἀπλῆν μόνον φωτογράφισιν — καὶ νὰ ἀναχθῇ εἰς τὸ διέπον αὐτὸ νόημα, δηλαδὴ εἰς τὸ τμήμα ἐκεῖνο τῆς «ὑποστάσεως» αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον μάλιστα — αὐστηρῶς λογικῶς ἐξεταζόμενον — δὲν ὑφίσταται, ἀλλ' ἰσχύει, δηλ. εἰς τὸ μὴ πραγματικόν. Τὸ ἀτομικόν εἶναι δυνατόν μόνον νὰ νοηθῇ, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ἐξηγηθῇ, διότι ἡ ἐξήγησις, σημαίνουσα καθορισμὸν αἰτιώδους συνδέσμου, ὁδηγεῖ εἰς ἄρσιν τῆς ἀτομικότητος, εἰς γενίκευσιν, εἰς νόμον φυσικόν. Νὰ νοηθῇ ὁμοίως δὲν εἶναι δυνατόν εἰ μὴ ὅ,τι δὲν εἶναι ἀπλῶς πραγματικόν, ὅ,τι ἀποτελεῖ πραγματοποίησιν νοήματος. Τοῦ ἐν τῇ φύσει ἀτομικοῦ μὴ δυναμένου νὰ νοηθῇ, ἱστορία τῆς φύσεως ἀποτελεῖ ἐπιστημονικῶς *contradictio in se*. Καὶ ὅπου ἔτι ἐπεχειρήθη ἡ ἱστορικὴ σύλληψις τῆς φύσεως, δηλαδὴ οὐχὶ

nes Volkelt zum 70. Geburtstag dargebracht). 1918. — Πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ «νοεῖν»: *Carl Jaspers*, Allgemeine Psychopathologie. Berlin 1920, σ. 19 κ. ε. — Κατὰ τῆς ὑπό τῶν *Spranger, Jaspers*, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν *Scheler, Erismann, Freud* καὶ *Adler*, ὑποστηριζόμενης δυνατότητος «νοητικῆς» ψυχολογίας στρέφεται ὁ *Gaston Roffenstein*, Das Problem des psychologischen Verstehens (Kleine Schriften zur Seelenforschung, hrsg. von Arthur Kronfeld, 15), Stuttgart 1926. — Ἰσχυρῶς περὶ τῆς ὀφειλομένης εἰς τὸν *Dilthey* πρώτης συλλήψεως τῆς μεθόδου τοῦ «νοεῖν» πρὸς καὶ: *Erich Rothacker*, Einleitung in die Geisteswissenschaften, Tübingen 1920, σ. 265 κ. ε., ἰδία 271.

ἀπλῶς ἢ περιγραφῇ ὠρισμένων φαινομένων, ἀλλ' ἢ κατανόησις τῆς
 ἱστορικῆς ἐξελιξέως αὐτῶν, ὠδήγησεν αὕτη εἰς μεταφυσικὴν. Πα-
 ράδειγμα μεταφυσικῆς κατανόησεως τῆς φύσεως ἀποτελεῖ κατ' ἐξο-
 χὴν ἢ θεωρίαν τοῦ *Δαρβίνου*. Μὴ δυνάμενος ὁ ἐπιστήμων νὰ νοήσῃ
 τὰ ἀπλῶς πραγματικά, δηλαδὴ φυσικὰ φαινόμενα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ
 νοήματος τῶν ἀνυπάρκτων φορέων των, καταφεύγει εἰς τὴν ἰδίαν
 ἐαυτοῦ ἀξιολογικὴν συνειδήσιν καὶ συλλαμβάνει αὐτὰ τελεολογικῶς,
 δηλαδὴ ἐμφυσᾷ εἰς αὐτὰ τέλη, τὰ ὅποια δὲν ἐκπορεύονται ἐκ τῆς
 ὑπάρξεώς των, ἀλλ' ὑπαγορεύονται εἰς αὐτήν. Ἱστορικὴ λοιπὸν σύλ-
 ληψις τῆς φύσεως δὲν εἶναι δυνατὴ εἰ μὴ μόνον ὡς μεταφυσικὴ ἐπι-
 χείρησις. Οὕτω πως ὀδηγοῦμεθα εἰς τὴν διασάφησιν ἐκείνων, ἅτινα
 εἶπομεν ἐν σχέσει πρὸς τὴν εἰδικευτικὴν μέθοδον. Αὕτη σημαίνει τὴν
 σύλληψιν τοῦ ἀτομικοῦ χάριν αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀτομικοῦ χαρακτή-
 ρος του, σύλληψιν, ἢ ὅποια — ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ εἶναι ἀπλῆ περι-
 γραφῇ — δὲν ἔχει ἀξίαν (δὲν εἶναι καὶ δυνατὴ) εἰ μὴ ἐν σχέσει πρὸς τὸ
 διέπον ἀτομικὴν τινα ἐμφάνισιν νόημα, ἐν σχέσει πρὸς σκοπούς, τοὺς
 ὁποίους ἔθεσαν ἄνθρωποι, πρὸς ἀξίαν, αἵτινες συνειδητῶς ἢ ἀσυνειδή-
 τως ἐχρησίμευσαν ὡς ἐλατήρια ἢ καὶ ὡς κριτήρια τῆς πραγματικό-
 τος. Ἄρα: ἡ εἰδικευτικὴ μέθοδος δὲν ἐφαρμόζεται εἰ μὴ ἐπὶ τῆς
 ἱστορικῆς (δηλ. μικτῆς) πραγματικότητος, ἧς φορεῖς ἐμφανίζονται
 ἄνθρωποι, δηλαδὴ ὄντα διεπόμενα καὶ κινούμενα ὑπὸ νοημάτων,
 ἀξίων καὶ σκοπῶν. Ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἢ ἐφαρμόζουσα τὴν εἰδι-
 κευτικὴν μέθοδον ἱστορικὴ ἐπιστήμη, δηλαδὴ ἡ ἐπιστήμη, ἧς σκο-
 πὸς εἶναι ἡ εἰδικευτικὴ κατανόησις τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου,
 ἀκολουθῇ τὴν καθαρῶς ἐπιστημονικὴν αὐτὴν ὁδὸν τῆς ἐρεῦνης, ἐὰν
 δηλαδὴ πρὸς κατανόησιν ἀτομικῆς τινος ἐμφανίσεως ἢ καὶ πρὸς
 ἐκλογὴν τῶν ἀξίων λόγου καὶ ἐξιστορήσεως ἀτομικῶν ἐμφανίσεων
 περιορίζεται αὕτη εἰς καθαρῶς ἀντικειμενικὴν ἀναφορὰν τῆς ἀτομι-
 κῆς πραγματικότητος πρὸς τὰς διεπούσας τοὺς φορεῖς αὐτῆς ἀξίας
 (ὡς ζητεῖ τοῦτο ὁ *Rickert*), εἶναι ζήτημα, τὸ ὅποion δὲν προτιθέ-
 μεθα νὰ ἀναπτύξωμεν διεξοδικῶς. Ἀρκούμεθα ἀπλῶς εἰς τὸ νὰ το-
 νίσωμεν τοῦτο: ὅτι, καθ' ἡμᾶς, ὁ ἱστορικὸς δὲν περιορίζεται συνή-
 θως εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτοῦ ἔργον, δηλαδὴ εἰς τὴν ἀναφορὰν τῆς

άτομικῆς πραγματικότητος πρὸς τὰς διεπούσας τοὺς φορεῖς αὐτῆς ἀξίας, ἀλλὰ προβαίνει καὶ εἰς ἀναφορὰν τῆς άτομικῆς πραγματικότητος πρὸς τὰς ἀξίας, αἵτινες διέπουν τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ συνείδησιν ¹. Τοῦτο ὅμως δὲν θίγει κατ' ἀρχὴν τὴν ὑπὸ τοῦ Rickert ὑποστηριζομένην δυνατότητα τῆς καθαρῶς ἐπιστημονικῆς (δηλαδὴ ἀντικειμενικῆς) ἐφαρμογῆς τῆς εἰδικευτικῆς μεθόδου ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ δράσεων.

11. — Ἐν ᾧ ἡ εἰδικευτικὴ μέθοδος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰ μὴ μόνον ἐπὶ τῆς μικτῆς πραγματικότητος, ἢ γενικευτικῆς μεθόδου δὲν ἐξαντλεῖται εἰς τὴν ἀνεύρεσιν φυσικῶν νόμων, δηλαδὴ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς ἐπὶ τῆς φύσεως (τῆς ἀπλῆς πραγματικότητος), ἀλλ' εἶναι δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς, μικτῆς καὶ ὑπὸ νοημάτων πληρουμένης πραγματικότητος. Ἡ μικτὴ πραγματικότης, δηλαδὴ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον λέγουσιν οἱ Γερμανοὶ Kultur καὶ ἀποδίδεται ἑλληνιστὶ διὰ τῆς λέξεως «καλλιέργεια» ², εἶναι δυνατόν νὰ ἐρευνηθῇ οὐχὶ μόνον ἱστορικῶς καὶ εἰδικευτικῶς, ἀλλὰ καὶ συστηματικῶς καὶ γενικευτικῶς. Ἡ δυνατότης μάλιστα αὕτη ἀποτελεῖ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, καὶ ἀνάγκην τοῦ ἐπιστημονικοῦ συνειδότος.

Τὴν δυνατότητα τῆς γενικευτικῆς παρατηρήσεως τῆς «ἱστορικῆς» (ἐν τῇ γενικωτάτῃ τῆς λέξεως ἐννοία) πραγματικότητος ὑπεστήριξε κυρίως ὁ Max Weber ³. Ὁ Hans Oppenheimer ἐξ ἄλλου, ὀρμηθεὶς ἐκ τῶν ἀύστηρῶν καὶ ἀναμφισβητήτων ἀρχῶν τῆς λογικῆς καὶ γνωσεολογίας τοῦ Rickert, κατώρθωσε νὰ θεμελιώσῃ μεθοδολογικῶς τὴν ὑπὸ τοῦ Max Weber ὑποστηριχθεῖσαν δυνατότητα ⁴. Ἡ γενικευ-

¹ Πρὸς τὴν ἀξίαν, ἣν δυνατόν νὰ ἔχη, ἀλλὰ καὶ τοὺς κινδύνους, οὓς συνήθως προκαλεῖ τοιαύτη «μεταφυσικὴ» ἀντιμετάπαισις τῆς ἱστορίας: Max Weber, Wissenschaftslehre, σ. 120—125.

² Ὁ Πλάτων ὀνομάζει μάλιστα τὸ μικτὸν καὶ «ποίησιν». Ἐὰν ὁ ὅρος δὲν εἴη προσλάβει καὶ ἄλλον χαρακτήρα, θὰ ἦτο ἀσφαλῶς ἐπιτυχέστατος πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς μεταξὺ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ κειμένης μικτῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος. Πρὸς Πλάτωνα, Συμπόσιον, XXIV. (205 B καὶ C).

³ Max Weber, op. cit.

⁴ Hans Oppenheimer, Die Logik der soziologischen Begriffsbildung (Heidelberger Abhandlungen zur Philosophie und ihrer Geschichte), 1925.

τική παρατήρησις τῆς ιστορικῆς πραγματικότητος ἐμφανίζεται ὡς ὁ σκοπὸς τῆς κοινωνιολογίας καὶ ὡς ὁ ἰδιάζων εἰς αὐτὴν τρόπος σχηματισμοῦ ἐννοιῶν. Οὕτω πως, παραπλεύρως εἰς τὸν φυσικοεπιστημονικὸν καὶ ιστορικὸν (ἐν τῇ εἰδικωτέρᾳ τῆς λέξεως ἐννοίᾳ) τρόπον σχηματισμοῦ ἐννοιῶν, ἐμφανίζεται ὡς διεκδικῶν ἰδίαν ὑπόστασιν ὁ κοινωνιολογικὸς τρόπος σχηματισμοῦ ἐννοιῶν.

Δὲν πρόκειται ἐν τῇ συντόμῳ ταύτῃ εἰσαγωγῇ νὰ πραγματευθῶμεν ἰδιαίτερος καὶ διεξοδικῶς περὶ τῶν θεωριῶν καὶ ἐργασιῶν τοῦ *Max Weber* καὶ τοῦ *Hans Oppenheimer*. Τόσον ἡ θεωρία τοῦ *Max Weber* ὅσον καὶ ἡ ἐργασία τοῦ *Hans Oppenheimer* θὰ καταστῶσιν ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τῆς παρούσης ἐργασίας ἀντικείμενα ἰδιαίτερας ἐρεύνης. Ἐν τῷ προκειμένῳ θὰ περιορισθῶμεν εἰς γενικὰς τινὰς γραμμὰς, εἰς γραμμὰς ἀναγκαίας πρὸς κατανόησιν τῆς βάσεως, ἀπὸ τῆς ὁποίας θὰ ὀρμηθῇ ἢ ὑφ' ἡμῶν ἐπιχειρηθησομένη θεμελιώδης γνωσεολογικὴ κριτικὴ τῶν κοινωνιολογικῶν θεωριῶν. Αἱ γραμμαὶ αὗται — καὶ ὅπου ἔτι συμπληροῦσι τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων διδαχθέντα — δὲν ἀντιτίθενται θεμελιωδῶς πρὸς τὰς θεωρίας τῶν *Rickert*, *Max Weber* καὶ πρὸς τὴν ἐργασίαν τοῦ *Hans Oppenheimer*. Ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω διδαχθέντων θὰ κινήθῳσι καὶ σὺταὶ ἔτι αἱ τυχόν σημειωθησόμενα λεπτομερειακαὶ παρεκκλίσεις ἡμῶν ἀπὸ τῶν θεμελιωδῶν διδασκαλιῶν των.

12. — Ἐὰν ἡ γενίκευσις τῆς ἀπλῆς πραγματικότητος, δηλαδὴ τῆς φύσεως, ὀδηγῇ εἰς τὴν πιστοποίησιν αἰτιωδῶν συνδέσμων, ἡ γενίκευσις τῆς μικτῆς πραγματικότητος, δηλαδὴ τῆς ιστορίας, ὀδηγῇ εἰς τὴν πιστοποίησιν «νοηματικῶν» συνδέσμων. Ἡ θεμελιώδης αὕτη διαφορὰ μεταξὺ αἰτιωδῶν καὶ νοηματικῶν συνδέσμων (*Kausal- und Sinnzusammenhänge*) προσδιορίζει κατ' ἀρχὴν τὴν διαφορὰν μεταξὺ φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ κοινωνιολογίας. Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν γενίκευσιν τοῦ ἀπλῶς πραγματικοῦ, θεσπίζουσιν νόμους βασιζομένους ἐπὶ μηχανικῆς αἰτιότητος. Ἡ κοινωνιολογία, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν γενίκευσιν πραγματικότητος πληρουμένης ὑπὸ νοημάτων, γενικεύει οὐχὶ τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ τὰ πληροῦντα αὐτὴν νοήματα καὶ καταλήγει οὕτω οὐχὶ εἰς νόμους βασιζομένους ἐπὶ μηχανικῆς,

αιτιότητα, ἀλλ' εἰς συμπλέγματα νοημάτων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ταξινομεῖ τὴν ιστορικὴν πραγματικότητα. Αἱ ἔννοιαι π. χ. τῆς ἀναγεννήσεως ἢ τοῦ καπιταλισμοῦ ἀποτελοῦν γενίκευσιν οὐχὶ ἀπλῆς πραγματικότητος, ἀλλ' ὠρισμένων νοημάτων, τὰ ὅποια πληροῦν τὴν ιστορικὴν (δηλ. μικτὴν) πραγματικότητα. Ἡ ἀναζήτησις αἰτιωδῶν συνδέσμων ἐκεῖ, ὅπου ἡ πραγματικότης ἐμφανίζεται ὡς πραγματοποίησις νοηματικῶν συνδέσμων ἀποτελεῖ *contradictio in se*. Ἡ ἀναζήτησις φυσικοῦ νόμου ἐκεῖ ὅπου δρῶσι νοήματα καὶ οὐχὶ μηχανικαὶ αἰτίαι ὀδηγεῖ εἰς ἄτοπον. Τῆς φυσικοεπιστημονικῆς γενικεύσεως ἀντικείμενον εἶναι μόνον τὸ ἀπλῶς πραγματικόν, δηλαδὴ ἐκεῖνο, ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὅποιον χωρεῖ ἀπλῆ ἐξήγησις. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπλῶς πραγματικοῦ ὑπάγεται καὶ ἡ ψυχικὴ πραγματικότης, ἡ ὅποια, λαμβανομένη ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῶν νοημάτων, ὡς φορεὺς τῶν ὁποίων εἶναι δυνατόν νὰ ἐμφανισθῇ, ἀποτελεῖ ἀντικείμενον τῆς φυσικοεπιστημονικῶς ἐργαζομένης ψυχολογίας, τῆς ἀπλῶς «ἐξηγητικῆς» ψυχολογίας¹. Τῆς κοινωνιολογικῆς γενικεύσεως ἀντικείμενον εἶναι ἀντιθέτως ἡ ὑπὸ νοημάτων πληρουμένη πραγματικότης. Ὅσα ἢ ἐπιστήμη τῆς ιστορίας ἐμφανίζει ὡς νοήματα συγκεκριμένων πράξεων, ἀτομικῆς δηλαδὴ πραγματικότητος, γενικεύει ἡ κοινωνιολογία, χρησιμοποιοῦσα οὕτω τὰς διὰ γενικεύσεως σχηματιζομένας ἐννοίας ὡς μέσα γνώσεως, δηλαδὴ νοητικῆς συλλήψεως τῆς πραγματικότητος. Ὡς τοιαῦτα διὰ γενικεύσεως νοημάτων ἀποκρυσταλλούμενα μέσα γνώσεως δεόν νὰ νοηθῶσιν οἱ ὑπὸ τοῦ Max Weber χαρακτηριζόμενοι «ιδεώδεις τύποι»² (*Idealtypen*). Τὰ νοήματα, ὧν ἡ γενίκευσις ὀδηγεῖ εἰς τὰς κοινωνιολογικὰς ἐννοίας δὲν εἶναι ἄλλα εἰ μὴ τὰ ὑπὸ τοῦ Max Weber ὀνομασθέντα «ὑποκειμενικῶς κρατοῦντα νοήματα»³. Αἱ κοινωνιολογικαὶ ἔννοιαι δὲν ζητοῦν νὰ σημάνωσιν «ὀρθὰ» νοήματα, οὔτε ζητοῦν νὰ ἀποκαλύψωσι τὸ «ἀντικειμενικόν» νόημα ιστορικῆς τινος πραγματικότητος. Τὸ «ἀντικειμενικόν» νόημα τῆς πραγματικότητος, ὡς

¹ Περὶ τῆς ἐννοίας γενικῶς τοῦ πραγματικοῦ πρὸς. κυρίως: *Heinrich Rickert*, *System der Philosophie*, Bd. I, Tübingen 1921, σ. 101 κ. ε.

² Πρὸς. *Max Weber*, *op. cit.*

³ Πρὸς. κυρίως: *Max Weber*, *op. cit.*, σ. 503 κ. ε.

ὀρίζει τοῦτο ὁ Werner Sombart¹, εἶναι μόνον μεταφυσικῶς συλληπτόν. Ἡ κοινωνιολογία ζητεῖ ἀπλῶς τὸ «ὑποκειμενικῶς κρατοῦν νόημα» τῆς πραγματικότητος νὰ καθορίσῃ, δηλαδή τὸ νόημα, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευσεν — ἀδιάφορον πάντως ἐὰν συνειδητῶς ἢ ἀσυνειδήτως² — ὡς ἐλατήριον τῶν προσδιορίζοντων τὴν ιστορικὴν ἢ καθημερινὴν ζωὴν ἀνθρωπίνων πράξεων. Βεβαίως τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος νοῆμα δὲν ἐνδιαφέρει τὴν κοινωνιολογίαν ἐν τῇ ἀτομικῇ καὶ πρὸς ὠρισμένην πραγματικότητα συνδεομένη ὑποστάσει αὐτοῦ. Τὴν κοινωνιολογίαν ἐνδιαφέρουν τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος νοήματα ἐν τῇ γενικεύσει αὐτῶν. Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἀναπτυχθέντα δέον νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἐξῆς θεμελιώδης παρατήρησις: ἡ γενίκευσις νοημάτων ἀποτελεῖ ἀνάγκην τοῦ ἐπιστημονικοῦ συνειδότος αὐτοῦ τούτου τοῦ ιστορικοῦ. Καὶ ὁ ιστορικὸς ἀκόμη διὰ νὰ νοήσῃ ἀτομικὴν τινα πραγματικότητα, π. χ. τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ραφαήλου, ἔχει ἀνάγκην νὰ προϋποθέσῃ γενικωτέραν τινα ἔννοιαν, π. χ. τὴν ἔννοιαν τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἀντιθέτως ὁμοίως πρὸς τὸν ιστορικόν, ὅστις κατ' ἀνάγκην προϋποθέτει ὠρισμένας στοιχειώδεις γενικὰς ἐννοίας, ὁ κοινωνιολόγος ἐρευνᾷ πρὸς τὸν σκοπὸν ἀκριβῶς τοῦ σχηματισμοῦ γενικῶν ἐννοιῶν. Τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ραφαήλου χρησιμοποιεῖ οὗτος πρὸς σχηματισμὸν ἀκριβῶς τῆς ἐννοίας τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ ἔννοια αὕτη δὲν προϋποτίθεται ἀπλῶς, ἀλλὰ θεμελιοῦται ὑπ' αὐτοῦ ἐπιστημονικῶς.

Ἡ θεμελιώδης λοιπὸν διαφορὰ τῶν φυσικοεπιστημονικῶν ἐννοιῶν ἀπὸ τῶν κοινωνιολογικῶν συνίσταται εἰς τὸ ὅτι αἱ κοινωνιολογικαὶ ἐννοιαί, ἀντιθέτως πρὸς τὰς φυσικοεπιστημονικάς, σχηματίζονται διὰ

¹ *Werner Sombart, Soziologie, Berlin 1923, σ. 18 κ.έ.* — Περὶ τῆς διαφορᾶς, ἣτις ὑφίσταται μεταξὺ τοῦ «νοήματος» παρὰ *Sombart* καὶ τοῦ «νοήματος» παρὰ *Max Weber* πρὸς *Leopold v. Wiese, Allgemeine Soziologie, I, München und Leipzig 1924, σ. 34.*

² Πρὸς σχετικῶς καὶ *Max Weber, op. cit., σ. 405, 508 καὶ 522 κ.έ.* — Ὁ *Hans Oppenheimer*, μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ τὰ μέρη τῶν ἐργασιῶν τοῦ *Weber*, εἰς ἃ ἀνωτέρω παραπέμπομεν, ἰσχυρίζεται ἐσφαλμένως, ὅτι ὁ *Max Weber* περιορίζει τὴν ἔννοιαν τοῦ «ὑποκειμενικῶς κρατοῦντος νοήματος» εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ «συνειδητῶς» κρατοῦντος ὑποκειμενικοῦ νοήματος. Πρὸς *Hans Oppenheimer, op. cit., σ. 49* ὑπόσημ. 2.

γενικεύσεως οὐχὶ τοῦ ἀπλῶς πραγματικοῦ, δηλαδή τῆς φύσεως, ἀλλὰ νοημάτων. Τὰ νοήματα βεβαίως δὲν θεωροῦνται ὡς ἀντικείμενα κοινωνιολογικῆς γενικεύσεως εἰ μὴ μόνον — καὶ τοῦτο δέον νὰ σημειωθῆ, εἰδικῶς — ἐφ' ὅσον ἔχωσι τύχει πραγματοποιήσεως, ἐφ' ὅσον ἐμφανίζονται ὡς πληροῦντα δεδομένην τινὰ ἱστορικὴν πραγματικότητα.

Δεδομένων ὄντων τῶν ἀνωτέρω θεμελιωδῶν ἀρχῶν, ἡ κοινωνιολογία δίκαιοῦται νὰ ὁμιλῇ οὐχὶ περὶ τοῦ «ἀναγκαίου» (ἀναγκαστικοῦ), ἀλλὰ περὶ τοῦ «πιθανοῦ» καὶ «δυνατοῦ». Μόνον ἡ γενίκευσις τοῦ ἀπλῶς πραγματικοῦ ὁδηγεῖ εἰς τὴν πιστοποίησιν ἀπολύτων νόμων, δηλαδή, φυσικῶν νόμων. Ἡ γενίκευσις νοημάτων ὁδηγεῖ ἀπλῶς εἰς «ταξινομητικὰς» ἐννοίας. "Οπου ὑπάρχει ἀνάγκη, ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει νόημα καὶ χωρεῖ ἀπλῶς «ἐξηγητικὴ» ἐπεμβασίς τοῦ ἐπιστημονικοῦ συνειδήτου. "Οπου ὑπάρχει νόημα, ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη καὶ χωρεῖ «νοητικὴ» ἐπέμβασις τοῦ ἐπιστημονικοῦ συνειδήτου. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν θεμελιώδη, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καὶ στοιχειώδη γνωσεολογικὴν ἀρχήν, ἀρχὴν ἐστερημένην παντὸς ματαφυσικοῦ περιεχομένου. Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἠγνόησαν πάντες ὅσοι ἐζήτησαν νὰ ἐρευνήσουν καὶ τὴν ἱστορίαν ὡς φύσιν, θεωρήσαντες τὴν ἱστορικὴν καὶ κοινωνικὴν πραγματικότητα ὡς προέκτασιν ἀπλῆν τῆς φύσεως καὶ ἐπιχειρήσαντες τὴν ἀποκρυστάλλωσιν φυσικῶν νόμων τῆς ἱστορικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ἡ ἱστορικὴ καὶ κοινωνικὴ πραγματικότης, φερομένη ὑπὸ ὄντων θετόντων σκοποῦς καὶ διεπομένων ὑπὸ νοημάτων καὶ ἀξιῶν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συλληφθῆ ἐπιστημονικῶς εἰ μὴ μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὰ διέποντα τοὺς φορεῖς αὐτῆς νοήματα. Τὰ νοήματα ὅμως πραγματοποιοῦνται — καὶ ἡ πραγματοποίησις των ἀποτελεῖ τὴν μεταξὺ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ κόσμου κειμένην μικτὴν πραγματικότητα — χωρὶς νὰ ἀποτελοῦν αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ πραγματικότητα. Μὴ ἀνήκοντος τοῦ νοήματος εἰς τὸν κόσμον τοῦ ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ κινουμένου πραγματικοῦ, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ διέπῃται τοῦτο ὑπὸ μηχανικῶν αἰτιῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὑπὸ νόμων φυσικῶν;

13. — Ἦδη ἄς προσθέσωμεν εἰς τὰ ἀνωτέρω ἀναπτυχθέντα μίαν ἀκόμη σοβαρὰν διαφορὰν, ἡ ὁποία χωρίζει τὴν φυσικοεπιστη-

μονικὴν γενίκευσιν ἀπὸ τῆς κοινωνιολογικῆς. Ἡ διαφορὰ αὕτη, τὴν ὁποίαν παρέλειψεν ὁ *Hans Oppenheimer* νὰ σημειώσῃ, εἶναι καθ' ἡμᾶς ἐξαιρέτως οὐσιώδης.

Ἡ κοινωνιολογικὴ γενίκευσις ἀποτελεῖ τρόπον γενικεύσεως ἰδιάζοντα ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν κοινωνιολογίαν¹. Αὐστηρῶς μάλιστα ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος, ὁ δι' ἀναγωγῆς τοῦ ἀτομικοῦ εἰς τὸ τυπικὸν προσδιοριζόμενος σχηματισμὸς ἐννοιῶν χρησιμοποιεῖται μόνον ὑπὸ τῆς κοινωνιολογίας. Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι γνωρίζουν ἀπλῆν ἀναγωγὴν τοῦ εἰδικοῦ εἰς τὸ γενικόν. Ἐξηγούμεθα:

Ἡ φυσικὴ πραγματικότης διαλύεται μέχρι τοιοῦτου σημείου εἰς τὸ γενικόν, ὥστε οὐδὲν ἀπομένει ἐν αὐτῇ ἀτομικόν. Ὡς λίαν ἐπιτυχῶς τονίζει ὁ *Rickert*, ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη καταλήγει εἰς τὸ ἀναγκαῖον συμπέρασμα, «ὅτι πᾶν τὸ πραγματικόν εἶναι κατὰ βᾶθος ἐν καὶ τὸ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ οὐδὲν τὸ ἀτομικόν περιέχεται ἐν αὐτῷ»². Τὸ ἀπλῶς ὡς ἀντικείμενον ὑφιστάμενον δὲν ἀποτελεῖ ἀντικειμενοποίησιν νοήματος, δὲν ἀποτελεῖ κατ' ἀρχὴν πραγματοποιήσιν, ἀλλ' ἀπλῆν πραγματικότητα. Τοῦτο δὲν σημαίνει ἄλλο τι εἰ μὴ ὅτι φέρει ἐν ἑαυτῷ τὴν ἄρνησιν τῆς ἀτομικῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Ἡ φύσις ἀποτελεῖ ἀφ' ἑαυτῆς γενικότητα, ὁἷοτι πᾶν τὸ ἐν αὐτῇ ὡς ἀτομικόν ἐμφανιζόμενον, θιγόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ καὶ εἰς «πεπερασμέ-

¹ Τοῦτο εἶχον ἤδη τὴν εὐκαιρίαν καὶ ἀλλαχοῦ νὰ τονίσωμεν: Πρὸς. *Panajotis Kanellopoulos*, Soziologisches Denken und soziologische Wissenschaft, ἐν *Köln-er Vierteljahrshefte für Soziologie*, VII, σ. 279.

² *Heinrich Rickert* Grenzen der naturw. Begriffsbildung, σ. 150. Ὁ *Rickert* πάντως, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν κυρίως τὴν λογικὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἱστορίας, δηλ. τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ γενικευτικῆς καὶ εἰδικευτικῆς μεθόδου, δὲν ἰσχυρίζεται, ὅτι διὰ τῆς γενικεύσεως αἴρεται ὁλόκληρος ἡ πραγματικότης. Μεθοδολογικῶς θέτει ἀκριδῶς τὸ πραγματικόν καὶ ἀτομικόν τὰ ὅρια, πέραν τῶν ὁποίων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χωρήσῃ ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη (πρὸς. *Rickert*, ὁρ. cit., σ. 152). Ὁ θελὼν ὅμως νὰ ἐξετάσῃ τὸ ζήτημα οὐσιαστικῶς καὶ οὐχὶ μεθοδολογικῶς, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἀπλή φύσις, διαπομένη καὶ ἐν ταῖς λεπτομερεστάταις τῶν πτυχῶν αὐτῆς ὑπὸ ἀναγκαστικότητος, οὐδέποτε εἶναι δυνατόν νὰ περιέχῃ ἐν ἑαυτῇ ἀπόλυτόν τινα ἀτομικότητα ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀπόλυτου προσωπικότητος. Πᾶν τὸ ὡς ἀπλή φύσις ὑφιστάμενον εἶναι δυνατόν νὰ ἐξηγηθῇ καὶ νὰ ἀναχθῇ εἰς νόμον, ἀπαλλασσόμενον τῆς ἀτομικῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἐν ᾧ τὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑφιστάμενον καὶ ὑπὸ νοήματος πληρούμενον δὲν εἶναι πάντοτε δυνατόν νὰ ἀναχθῇ εἰς ταξινομητικὴν ἐννοιαν.

νον» — ἐν τῇ καθαρῶς Πλατωνικῇ τῆς λέξεως ἐννοίᾳ — μεταβαλλόμενον, αἶρεται ὀλόκληρον εἰς γενικὰς ἐννοίας, εἰς νόμους καὶ εἰς εἶδη ἢ γένη.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν φυσικοεπιστημονικὴν γενίκευσιν, ἡ κοινωνιολογικὴ γενίκευσις δὲν αἶρει πᾶν τὸ ἀτομικόν. Ἡ μικτὴ πραγματικότης, ἡ «Kultur», περιέχει ἐν ἑαυτῇ καὶ ἀπολύτως ἀτομικὰς ἐμφανίσεις. Ἡ μικτὴ πραγματικότης εἶναι ἀκριδῶς μικτὴ, διότι φέρεται ὑπὸ ἀνθρώπων, τὸ δ' ὑπ' ἀνθρώπων φερόμενον δὲν δύναται νὰ ἀναχθῆ εἰς τύπον εἰ μὴ μόνον ἐφ' ὅσον δὲν ὀφείλεται εἰς «ἐξωκοινωνικόν» νόημα — ὡς ὀρίζει τοῦτο ὁ *Georg Simmel*¹ —, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ δὲν ὀφείλεται — ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ *Leopold v. Wiese*² — εἰς τὸ «προσωπικόν ἐγώ». Δὲν ὑπάρχει βεβαίως μικτὴ πραγματικότης μὴ ἐπιδεχομένη κοινωνιολογικὴν γενίκευσιν. Πᾶσα ὁμοίως κοινωνιολογικὴ γενίκευσις, ἀντιθέτως πρὸς τὴν φυσικοεπιστημονικὴν, αἶρει τὴν ἀτομικότητα τῆς μικτῆς πραγματικότητος μόνον ἐπὶ μέρους, δηλαδὴ αἶρει μόνον τὸ τμήμα αὐτῆς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ὀφείλεται εἰς ἀπολύτως ἀτομικόν νόημα. Τὸ ἀπολύτως ἀτομικόν νόημα, δυνάμενον νὰ συλληφθῆ μόνον ὑπὸ καλλιτεχνικῶς δημιουργικῆς διαίσθησεως, μένει ξένον εἰς τὴν ἐπιστήμην.

Αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις δέον νὰ ὀδηγήσωσι καὶ πρὸς τὸ ἐξῆς συμπέρασμα: ὡς κοινωνικόν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῆ εἰ μὴ μόνον τὸ δυνάμενον νὰ ἀναχθῆ εἰς τύπον. Τὸ ἀπολύτως ἀτομικόν καὶ μακρὰν πάσης ἐπιστημονικῆς (καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς ιστορικοεπιστημονικῆς³) νοήσεως κείμενον δὲν ἀποτελεῖ νόημα κοινωνικόν. Ἄνθρωποι διεπόμενοι μόνον ὑπὸ νοημάτων ἀπολύτως ἀτομικῶν δὲν θὰ ἦτο δυνατόν κἂν νὰ προέλθουν εἰς συνεννόησιν καὶ ἐπαφήν⁴. Αἱ ἐννοίαι τοῦ μὴ τυπικοῦ, τοῦ μὴ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ ἀπολύτως ἀτο-

¹ *Georg Simmel*, *Soziologie*, München und Leipzig 1922, σ. 26.

² Πρὸς *L. v. Wiese*, *op. cit.*, σ. 7.

³ Αὐτὴ αὕτη ἡ ιστορικοεπιστημονικὴ νοῆσις, ἂν καὶ δὲν ἐπιχειρεῖται δι' ἀναγωγῆς τοῦ ἀτομικοῦ εἰς τὸ τυπικόν, προϋποθέτει πάντως τὸ δυνάμενον νὰ ἀναχθῆ εἰς τυπικότητα. Μόνον τὸ νόημα, ὅπερ εἶναι δυνατόν νὰ ἀνατυπωθῆ εἰς τὸ ἐπιστημονικόν συνειδὸς τοῦ ιστορικοῦ, νοεῖ καὶ αὐτὸς ἐπιστημονικῶς.

⁴ *P. Kanellopoulos*, *op. cit.*, σ. 288.

μικου συμπίπτουν και κατά τόν Simmel τελείως ¹. Κοινωνικόν εἶναι μόνον τὸ δυνάμεγον νὰ νοηθῆ. Εἶναι δὲ δυνατόν νὰ νοηθῆ μόνον ὅ,τι ἀνάγεται εἰς τύπον ². Τοῦτο σημαίνει συγχρόνως και ἄλλο τι: τὸ κοινωνικόν και τὸ μὴ κοινωνικόν ἀποτελοῦν ἀπλῶς «συμβεβηκότα» τοῦ συνειδότης ἡμῶν. Ἡ ἀντίθεσις μεταξύ ἀτόμου και κοινωνίας, ἀντίθεσις, ἡ ἑποία πολλὰς μέχρι τοῦδε ἀπησχόλησε και τὴν ὁποίαν προσεπάθησε νὰ λύσῃ και ὁ ἡμέτερος 'Ελευθερόπουλος ³, δὲν ὑφίσταται ⁴. Καί δὲν ὑφίσταται ἡ ἀντίθεσις αὕτη, διότι δὲν ὑφίστανται καὶ τὰ ἄτομα ἐκτὸς ἢ ἔστω και ἐντὸς τῆς κοινωνίας και αἱ κοινωνίαι ἐκτὸς τῶν ἀτόμων. Τοῦτο εἶναι μόνον ἀληθές: ὅτι ὑφίστανται, ἢ μᾶλλον ἰσχύουν ἀπολύτως ἀτομικὰ και κοινωνικὰ νοήματα. Πέραν αὐτῆς τῆς πιστοποιήσεως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χωρήσῃ ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ὀνομάζεται κοινωνιολογία. Μόνον καθαρῶς ἠθικῶς, οὐχὶ δὲ κοινωνιολογικῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀναγνωρισθῆ ὡς ὑφιστάμενον τὸ πρόβλημα τῆς ἀντιθέσεως μεταξύ ἀτόμου και κοινωνίας. Ὡς καθαρῶς ἠθικὴ ἀντιμετώπισις, κατ' ἀκολουθίαν ὁὐ και ἀναγνώρισις τοῦ προβλήματος αὐτοῦ δέον νὰ χαρακτηρισθῆ ἡ περὶ πολιτείας διδασκαλία τοῦ Πλάτωνος. Αὕτη αὕτη ἄλλως τε ἡ ἠθικὴ ἀντιμετώπισις τοῦ προβλήματος δὲν εἶναι δυνατόν — και περὶ αὐτοῦ μαρτυρεῖ κατὰ τρόπον ἀναντίρρητον ἡ θεωρία τοῦ Πλάτωνος ⁵ — νὰ ὀδηγήσῃ εἰ μὴ εἰς τὸν ταυτισμὸν τῶν «εἰδῶν», ἅτινα ὁρῶσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, πρὸς τὰ «εἶδη», ὧν φορεὺς εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀτόμου. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ και κατὰ Πλάτωνα τὴν βάσιν, ἐξ ἧς ἀρύεται τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς ἡ κοινωνία.

14. — Ἴσως γεννηθῆ ἡ ἐξῆς ἀπορία: Ἐὰν σκοπὸς τῆς κοινωνιολογίας εἶναι ἡ εἰς τύπους ἀναγωγὴ τῶν νοημάτων, ἅτινα πληροῦσι τὴν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων δημιουργουμένην πραγματικότητα, ἀγνοεῖται

¹ Georg Simmel, op. cit., σ. 26.

² Ἰδλ. σκετικῶς και Hans Oppenheimer, op. cit., σ. 111.

³ Πρὸλ. π.χ. A. Eleutheropoulos, Einzelmensch und Gesellschaft, ἐν: Kölner Vierteljahrshäfte für Soziologie, V, σ. 213 κ. ε.

⁴ Ὁρθῶς τονίζει τοῦτο και ὁ L. v. Wiesse, op. cit., σ. 22 κ. ε.

⁵ Πρὸλ. Johannes Theodorakopoulos, op. cit., σ. 68.

ἄρα γε πλήρως πᾶσα ἐπέμβασις ἐξωβουλευτικῶν παραγόντων εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων; Πλὴν τῶν νοημάτων ὡς ἐλατηρίων τῆς ἱστορικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς ὁ δὲν ὀρῶσιν ἄρα γε ἐν αὐτῇ καὶ παράγοντες ἄμοιροι νοήματος;

Οὐδεὶς δικαιοῦται νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἀσκοῦσιν ἐκάστοτε ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων παράγοντες ἐξωβουλευτικοί, παράγοντες ἄμοιροι νοήματος. Ἡ ἀμφισβήτησις τῆς ἐπίδρασεως, ἣν ἀσχεῖ ἐπὶ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν παράγων ἐξωβουλευτικός, ὡς π. χ. σεισμικὴ τις δόνησις, θὰ ἀπετέλει καθαρὰν μωρίαν. Ὁ *Max Weber* τονίζει ῥητῶς, ὅτι οἱ ἄμοιροι νοήματος παράγοντες ὁ δὲν ὑστεροῦν εἰς σημασίαν ἀπέναντι τῶν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων προσδιδομένων εἰς τὴν πραγματικότητα νοημάτων¹. Οἱ παράγοντες ὁμοῦ οὗτοι ὁ δὲν ἀποτελοῦσιν ὡς τοιοῦτοι ἀντικείμενα τῆς κοινωνιολογίας. Οἱ παράγοντες οὗτοι, ἀπέναντι τῶν ὁποίων ἡ κοινωνιολογία περιορίζεται εἰς ἀπλᾶς πιστοποιήσεις, ἔχουν σημασίαν μόνον ἐφ' ὅσον συνδέονται πρὸς πραγματικότητα πεπληρωμένην ὑπὸ νοήματος, ἐφ' ὅσον ἐμφανίζονται καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ πιστοποιηθῶσιν ὡς «ἔροι», «ἀφορμαί», «φραγμοί» ἀνθρωπίνων πράξεων, δηλαδή ὡς παράγοντες προκλοῦντες, ὑποβοηθοῦντες ἢ ἀναχαιτίζοντες τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων. Ἡ κοινωνιολογία ἐνδιαφέρεται διὰ τοὺς παράγοντας αὐτοὺς μόνον ἐφ' ὅσον ἐπιδεικνύουσιν οὗτοι κανονικότητα καὶ συμπτωματικότητά τινα συσχετισμοῦ πρὸς ὠρισμένους τύπους νοημάτων.

1) — Πρὶν ἢ περᾶνωμεν τὰς γενικὰς αὐτὰς περὶ κοινωνιολογίας παρατηρήσεις ἡμῶν, ἀναγκαῖον θεωροῦμεν, ὅπως χαράξωμεν δι' ὀλίγων τὰ ὅρια, ἅτινα χωρίζουν τὴν κοινωνιολογίαν ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας.

Εἶπομεν, ὅτι ὁ κοινωνιολογικὸς σχηματισμὸς ἐννοιῶν συνίσταται εἰς τὴν γενίκευσιν, δηλαδή εἰς τὴν εἰς τύπους ἀναγωγὴν τῆς μικτῆς πραγματικότητος, τούτέστι τῶν νοημάτων, ἅτινα πληροῦσιν αὐτήν. Εἰς τίνα σχέσιν εὐρίσκονται οἱ ὑπὸ τῆς κοινωνιολογίας σχηματι-

¹ *Max Weber*, *Wissenschaftslehre*, σ. 506 κ. ε., 512 κ. ε. — Πρὸς σχετικῶς καὶ *P. Kanellopoulos* op. cit., σ. 284.

ζόμενοι τύποι πρὸς τοὺς τύπους, οὓς θεμελιοῖ ἡ ἀξιολογικὴ φιλοσοφία; Ἀντιθέτως πρὸς τὴν κοινωνιολογίαν, ἥτις ἀνάγει εἰς τύπους μόνον τὰ πρὸς ὠρισμένην πραγματικότητα συνδεόμενα νοήματα, δηλαδή τὰ ἤδη ἐν ὠρισμένῳ χρόνῳ καὶ τόπῳ πραγματοποιηθέντα νοήματα, ἡ ἀξιολογικὴ φιλοσοφία ζητεῖ νὰ συλλάβῃ ἐπιστημονικῶς τὰς ὑπὸ παντὸς νοήματος καὶ παντὸς τύπου νοημάτων προϋποκειμένας ἀπολύτως τυπικὰς καὶ ἀπολύτως ἰσχυροῦσας ἀξίας. Ἀντικείμενα τῆς ἀξιολογικῆς φιλοσοφίας εἶναι αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν ἀπολύτως τυπικὴν προϋπόθεσιν παντὸς νοήματος ἀξίαι. Τοιοῦτοτρόπως ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ κοινωνιολογία κεῖται μεταξὺ τῆς ἐπιστήμης τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἀξιολογικῆς φιλοσοφίας. Ἡ ἐπιστήμη τῆς ἱστορίας ζητεῖ νὰ πιστοποιήσῃ τὰ προσδιορίζοντα ὠρισμένην ἀτομικὴν πραγματικότητα νοήματα. Ἡ κοινωνιολογία ἀνάγει τὰ πρὸς ὠρισμένην ἀτομικὴν πραγματικότητα συνδεόμενα νοήματα εἰς τύπους, οἱ ὅποιοι, ἂν καὶ παύουν πλέον ἀναφερόμενοι εἰς ὠρισμένας ἀτομικὰς πραγματικότητας, ὁρμῶνται πάντως ἐκ τοιούτων καὶ χρησιμοποιοῦνται ὡς μέσα γνώσεως αὐτῆς ταύτης τῆς πραγματικότητος. Ἡ ἀξιολογικὴ τέλος φιλοσοφία ἀποβλέπει εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ἀπολύτων ἐκείνων τύπων, οἱ ὅποιοι ἰσχύουν ἀνεξαρτήτως ἀπὸ πάσης πραγματικότητος καὶ ἀποτελοῦν τὰς ἀπολύτως τυπικὰς προϋποθέσεις παντὸς ἀναφερομένου πρὸς ὠρισμένην πραγματικότητα νοήματος καὶ παντὸς τύπου, εἰς ὃν τὰ ὠρισμένην πραγματικότητα πληροῦντα νοήματα εἶναι δυνατόν νὰ ἀναχθῶσι.

Οὕτω πως ἐμφανίζεται — ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ *Hans Oppenheimer*¹ — ἡ ἀξιολογικὴ φιλοσοφία ὡς ἡ λογικὴ προϋπόθεσις τῆς κοινωνιολογίας. Τὰς ὑπηρεσίας ὁμως, ἃς παρέχει ἡ ἀξιολογικὴ φιλοσοφία εἰς τὴν κοινωνιολογίαν καὶ γενικῶς εἰς πᾶσαν ἐμπειρικὴν ἐπιστήμην, ἀνταποδίδει ἡ κοινωνιολογία δεόντως. Ἡ κοινωνιολογία προφυλάσσει — καὶ τοῦτο παρατηρεῖ ὡσαύτως καὶ ὁ *Hans Oppenheimer*² — τὴν ἀξιολογικὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκλάβῃ ὡς ὑπε-

¹ *Hans Oppenheimer*, op. cit., σ. 27.

² *Hans Oppenheimer* op. cit., σ. 27

ράνω χρόνου και τόπου κείμενον, ως απόλυτον δηλαδή και απόλύτως τυπικήν αξίαν, ὅ, τε συνδέεται πρὸς ὠρισμένην ἀπλῶς ἱστορικὴν πραγματικότητα. Ἡ κοινωνιολογία ἐδίδαξε τὴν ἀξιολογικὴν φιλοσοφίαν ὅτι ἡ «κεφαλαιοκρατικὴ οἰκονομία» δὲν ἀποτελεῖ τὴν ἀπόλυτον μορφήν τῆς οἰκονομίας, δηλαδή τὴν ἀπόλυτον και ὑπεράνω χρόνου κειμένην ἰδέαν πάσης οἰκονομικῆς ζωῆς, ἀλλ' ὅτι ἀποτελεῖ ἀπλῶς ἓνα τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ πραγματοποιηθέντων τύπων οἰκονομίας. Ἡ κοινωνιολογία ἐδίδαξε τὴν ἀξιολογικὴν φιλοσοφίαν, ὅτι αὕτη αὕτη ἡ «Πολιτεία» ἀποτελεῖ οὐχὶ τὴν ἀπόλυτον μορφήν κοινωνικῆς ὀργανώσεως, ἀλλὰ μίαν τῶν μορφῶν αὐτῆς. Ἡ κοινωνιολογία τέλος ἐδίδαξε τὴν Αἰσθητικὴν, ὅτι ἡ κλασικὴ τέχνη δὲν ἀποτελεῖ τὴν ἀπόλυτον και ὑπεράνω χρόνου κειμένην ἰδέαν πάσης τέχνης, ἀλλ' ὅτι ἀποτελεῖ μίαν τῶν μορφῶν, ὑφ' ἧς ἐξεδηλώθη ἱστορικῶς ἡ Τέχνη. Αἱ ὑπηρεσίαι αὗται, ἅς παρέσχεν ἡ κοινωνιολογία εἰς τὴν ἀξιολογικὴν φιλοσοφίαν, ἀποτελοῦν ἤδη ἀσφαλῆ και βέβαια κεφάλαια τῆς ἐπιστήμης.

Ταῦτα περὶ τῆς διακρίσεως τῆς κοινωνιολογίας ἀπὸ τῆς ἀξιολογικῆς φιλοσοφίας. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν διάκρισιν τῆς κοινωνιολογίας ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, αὕτη συνίσταται ἀπλῶς εἰς τοῦτο: ὅτι ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας στερεῖται τῆς ἀντικειμενικότητος τῆς κοινωνιολογίας. Ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας δὲν ἀνάγει τὰ πρὸς ὠρισμένας πραγματικότητας συνδεόμενα νοήματα εἰς τύπους, ἀλλὰ κατατάσσει τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα ἐπὶ τῇ βάσει κριτηρίων ἀπορρεόντων οὐχὶ ἐκ τῶν πληρούντων αὐτὴν νοημάτων, ἀλλ' ἐκ τῆς καθαρῶς ὑποκειμενικῆς συνειδήσεως τοῦ παρατηρητοῦ¹. Ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας ἀποτελεῖ κατὰ ταῦτα μεταφυσικὴν.

Γ'

16.—Ἢδη, μετὰ τὸν πρόχειρον καθορισμὸν τῆς μεθοδολογικῆς και συστηματικῆς ἰδιοτυπίας τῆς κοινωνιολογίας και δι' αὐτῆς τοῦ κριτηρίου τῆς κοινωνιολογικότητος, ἀναγκαῖον θεωροῦμεν ὅπως προ-

¹ Πρὸβλ. σχετικῶς: *Hans Oppenheimer*, op. cit., σ. 31.

βῶμεν εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς διαιρετικῆς ἀρχῆς, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἡποίας δέον νὰ ἐπιχειρηθῇ, καθ' ἡμᾶς, ἡ κατάταξις τῶν κοινωνιολογικῶν θεωριῶν.

Ὁ Franz Oppenheimer θεωρεῖ τὸ πρόβλημα τῆς κατατάξεως τῶν κοινωνιολογικῶν θεωριῶν ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένης διαιρετικῆς ἀρχῆς ὡς ἀνεπίδεκτον λύσεως¹. Παραιτούμενος πάσης σχετικῆς πρὸς τὴν λύσιν αὐτοῦ προσπαθείας, προβαίνει οὗτος εἰς ἐξέτασιν τῶν κοινωνιολογικῶν θεωριῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συστηματικῆς σειρᾶς τῶν προβλημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα κυρίως ἀναφέρονται αὐταί. Οὕτω π. χ., ἐξαιρέσει τῶν πατέρων τῆς κοινωνιολογίας, δηλαδὴ τῶν Comte, Spencer καὶ Lorenz von Stein, περὶ ὧν εἰσαγωγικῶς πραγματεύεται, ἐξετάζει τὴν θεωρίαν τοῦ Tönnies ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ περὶ σχέσεων διδασκαλίαν. Ὁ τοιοῦτος τρόπος ἐρεύνης, καταλήγων εἰς συστηματικὴν κοινωνιολογίαν καὶ οὐχὶ εἰς ἱστορίαν τῆς κοινωνιολογίας, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἡμᾶς ὡς παράδειγμα πρὸς ἀπομίμησιν. Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν εἰς ποῖα συμπεράσματα κατέληξαν ἄλλοι τινὲς ἐκ τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς κοινωνιολογίας.

17.—Ὁ Paul Barth, ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι φιλοσοφία τῆς ἱστορίας καὶ κοινωνιολογία ἀποτελοῦσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιστημὴν², ἐξετάζει τὰς κοινωνιολογικὰς θεωρίας παραλλήλως πρὸς τὰς διαφόρους κατευθύνσεις τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας. Τὰς καθ' αὐτὸ κοινωνιολογικὰς θεωρίας διακρίνει οὗτος εἰς τρεῖς κατηγορίας. Ἡ πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τὰς θεωρίας ἐκείνας, αἵτινες ὁρμῶνται ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι τὸ πνεῦμα καὶ αἱ ἰδέαι ἀποτελοῦν τὸν κατ' ἐξοχὴν προσδιορίζοντα τὴν ζωὴν καὶ ἱστορίαν τῶν κοινωνιῶν παράγοντα³. Ὑπὸ τὴν κατηγορίαν αὐτὴν ὑπάγει ὁ Barth τὸ σύστημα τοῦ Comte καὶ τὰς θεωρίας τῶν E. Littré, E. de Roberty, G. de Greef, P. Lacombe καὶ A. Wagner. Ἡ δευτέρα κατηγορία περιλαμβάνει τὰς θεωρίας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἐχαρακτήρισαν καὶ ἐξήτασαν τὴν κοινωνίαν

¹ Franz Oppenheimer, op. cit., σ. 55.

² Paul Barth, op. cit., σ. 136 κ. ε.

³ Paul Barth, op. cit., σ. 157.

ὡς ὀργανισμόν, δηλαδή ὡς προέκτασιν τῆς βιολογικῆς σειρᾶς τῶν φαινομένων¹. Ὡς ἀντιπροσωπευτικούς τύπους τῆς βιολογικῆς κατευθύνσεως ἐν τῇ κοινωνιολογίᾳ ἐθεώρησεν οὗτος τοὺς *L. Gumplowicz*, *M. A. Vaccaro*, *Herbert Spencer*, *P. von Lilienfeld*, *A. Schäffle*, *A. Fouillée*, *Jean Izoulet*, *R. Worms*, *Franz Oppenheimer* κλπ. Ἡ τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει τὰς θεωρίας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἀνεγνώρισαν ὡς κέντρον τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τὴν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου². Αἱ θεωρίαὶ αὗται ἔσχον ὡς κυρίους αὐτῶν φορεῖς τοὺς *Ferdinand Tönnies*, *L. F. Ward*, *F. H. Giddings*, *Ratzenhofen*, *Small*, *Ross*, *Spann*, *Mackenzie* καὶ *M. Hauriou*. Ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὰς θεωρίας αὐτὰς ἐξετάζει ὁ *Barth* καὶ τὰς διαφόρους κατευθύνσεις τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, τὰς ὁποίας κατατάσσει ἀναλόγως τοῦ ἀνθρωπογεωγραφικοῦ, ἐθνολογικοῦ, πολιτικοῦ, ὑλιστικοῦ, ἰδεολογικοῦ κλπ. χαρακτῆρος αὐτῶν.

Ἡ ὑπὸ τοῦ *Barth* γενομένη κατάταξις τῶν κοινωνιολογικῶν θεωριῶν εἶναι ἐξαιρέτως ἐλαττωματικὴ. Τὰ ἐλαττώματα αὐτῆς ὀφείλονται κυρίως εἰς τὴν σύγχυσιν, ἣτις ἐκράτει ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ συνειδήσει τοῦ *Barth* μεταξὺ κοινωνιολογίας καὶ φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας. Οὕτω π. χ. ἐμφανίζονται θεωρίαὶ μᾶλλον κοινωνιολογικαὶ ὑπὸ τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας, ἐν ᾧ κατευθύνσεις καθαρῶς «φιλοσοφικοῖστορικαί», ὡς ἢ κατεύθυνσις τοῦ *Comte*, χαρακτηρίζονται ὡς καθαρὰ κοινωνιολογία. Σοβαρὰ ἐλαττώματα προκύπτουν ὡσαύτως καὶ ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐνιαίας διαιρετικῆς ἀρχῆς. Ἡ ἔλλειψις αὕτη ὠθεῖ τὸν *Barth* εἰς αὐθαιρέτους κατατάξεις τῶν κοινωνιολογικῶν θεωριῶν, κατατάξεις μὴ ὑπαγορευομένας ὑπὸ κριτηρίου οὐσιαστικοῦ. Ἡ ὑπαγωγή π. χ. τῶν *De Greef* καὶ *A. Wagner* ὑπὸ τὴν πρώτην κατηγορίαν τῶν κοινωνιολογικῶν θεωριῶν δύναται νὰ καταστῇ ἀντικείμενον πολλῶν ἀμφισθητήσεων. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑπαγωγήν τοῦ *Oppenheimer* ὑπὸ τὴν δευτέραν κατηγορίαν, αὕτη δεόν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς τελείως ἀδικαιολόγητος. Τέλος ἡ ἔλλειψις ἐνιαίας διαιρετικῆς βάσεως

¹ *Barth*, op. cit., σ. 158.

² *Barth*, op. cit., σ. 158.

καὶ ἡ σύγχυσις μεταξὺ φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας καὶ κοινωνιολογίας ἀναγκάζουν τὸν *Barth* νὰ ἀγνοήσῃ πολλὰς τῶν θεμελιωδῶν κατευθύνσεων τῆς νεωτέρας κοινωνιολογίας. Αἱ θεωρίαι τῶν *Max Weber*, *Werner Sombart*, *Leopold v. Wiese*, *Alfred Vierkandt*, *Alfred Weber*, *Max Adler* καὶ *Vilfredo Pareto* δὲν γίνονται ἀντικείμενα ἐρεύνης. Περὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ *Georg Simmel* ἀναγκάζεται ὁ *Barth* νὰ εἰπῇ ὀλίγας μόνον λέξεις ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ ἔργου του, χωρὶς καὶ νὰ ἐπιχειρῇ νὰ κατατάξῃ αὐτὸν εἰς μίαν τῶν κατηγοριῶν, ὑφ' ἧς ὑπῆρχαγε τὰς κοινωνιολογικὰς θεωρίας

18. — Ἐξ ἴσου ἐλαττωματικαί, ὡς ἡ κατάταξις τοῦ *Barth*, εἶναι καὶ αἱ ὑπὸ τῶν *Loria*, *Squillace* καὶ *Wilh. Wundt* ἐπιχειρηθεῖσαι κατατάξεις τῶν κοινωνιολογικῶν θεωριῶν. Ὁ *Loria* διακρίνει τὰς κοινωνιολογικὰς θεωρίας ἀναλόγως τοῦ ψυχολογικοῦ, βιολογικοῦ, οἰκονομικοῦ καὶ ἐθνολογικοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν ¹. Περιορίζων ὁμοίως τὸ βλέμμα του ὁ *Loria* εἰς τὰς ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω χαρακτῆρων προσδιοριζόμενας θεωρίας, παραλείπει ἀκριβῶς τὰς κατ' ἐξοχὴν κοινωνιολογικοῦ χαρακτῆρος θεωρίας.

Πολύπλοκος, ἀλλ' ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ κατάταξις τῶν κοινωνιολογικῶν θεωριῶν, ἣν ἐπεχείρησεν ὁ *Squillace* ². Καὶ αὕτη στερεῖται, ὡς ἀκριβῶς καὶ αἱ ἀνωτέρω, ἐνιαίας διαιρητικῆς βάσεως, ἀλλ' ὁρμᾶται, ἀντιθέτως πρὸς τὰς ἄλλας, ἐκ σχετικῶς ἐπιτυχοῦς φιλολογικοῦ αἰσθητηρίου. Ὁ *Squillace* διακρίνει τὴν κοινωνιολογίαν : α') εἰς τὴν βασιζομένην ἐπὶ τῆς Φυσικῆς καὶ γενικῶς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὑποδιαιρῶν αὐτὴν εἰς τὴν «μηχανιστικὴν» (*Spencer*, *Carey* κλπ.), τὴν «ἀνθρωπο-ἐθνολογικὴν» (*Gobineau*, *Gumpłowicz*, *Letourneau* κλπ.) καὶ τὴν «γεωγραφικὴν» (*Demolins*, *Ratzel* κλπ.), — β') εἰς τὴν βασιζομένην ἐπὶ τῆς βιολογίας (*Schäffle*, *Lilienfeld*,

¹ Πρὸς. Ἄχ. Λόρια, Ἡ κοινωνιολογία (καὶ μέθοδοί της καὶ τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν της -- τὸ ἔργον της), Μετ. ὑπὸ Μ. Δ. Σίδερν, Ἀθήναι 1925, σ. 114 κ.ε., 139 κ.ε., 184 κ.ε., 211 κ.ε. — Πρὸς. καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Σίδερν προτεκκομένην τῆς μεταφράσεως τοῦ Λόρια εἰσαγωγὴν, ἧκου ἐπιχειρεῖται ἡ συμπλήρωσις τῆς εἰκόνας, ἣν δίδει περὶ τῆς κοινωνιολογίας ὁ Ἰταλὸς ἐπιστήμων.

² Πρὸς. σχετικῶς *Franz Oppenheimer*, οἱ. cit., σ. 54.